

Vystymosi kelionėje kiekvienas vaikas turi įveikti tam tikrus uždavinius, kad prisitaikytų gyventi jį supančiame pasaulyje. Šie **raidos uždaviniai** skiriasi priklausomai nuo to, kokiam amžiaus tarpsnyje vaikas yra, kokius fizinius, pažintinius (intelektinius), emocinius bei socialinius gebėjimus jau yra įgijęs ar tuo metu yra pasirengęs įgyti.

Pirmieji dveji gyvenimo metai – tai išpūdingų pokyčių metas. Per pirmuosius dvejus gyvenimo metus vaikas iš bejėgio kūdikio, negalinčio savarankiškai patenkinti gyvybiškai svarbių poreikių (tačiau gebančio apie tai puikiai pranešti aplinkai verksmu), tampa lakstančiu, žaidžiančiu ir kalbančiu vaiku, gebančiu įsivaizduoti, prisiminti, planuoti veiksmus bei keisti savo aplinką. Šie pasiekimai, visų pirma, yra greito fizinio vystymosi ir intensyvaus aplinkos objektų tyrinėjimo rezultatas. Tam, kad vaikas įsitrauktų į aplinkos tyrinėjimą, reikalingas jausmas, jog pasaulyje yra pakankamai saugu, tad savo dėmesį galima ramiai nukreipti į dominančius objektus.

Pirmųjų gyvenimo metų uždavinys yra **įgyti pamatinius saugumo ir pasitikėjimo jausmus**. Jausmas, kad pasaulis yra saugus ir pakankamai kontroliuojamas, įgyjamas dėka daugiausiai vaiku besirūpinančio žmogaus atidaus ir svarbiausia, nuoseklaus vaiko poreikių tenkinimo. Tai užtikrina **saugaus prieraišumo radimąsi** – emocinį ryšį tarp vaiko ir pagrindinio juo besirūpinančio asmens, grindžiamą vaiko tikėjimu, kad jam išreiškus poreikius taip, kaip tuo metu

sugeba, jie bus suprasti ir atliepti, o kreipusis pagalbos į suaugusįjį – jis bus šalia ir ją suteiks. Taigi, **1-ųjų metų krizės** sprendimo rezultatas, t. y. **vaikas jau saugumą ir pasitikėjimą pasauliu ar ne**, didžiąja dalimi priklauso nuo vaiku besirūpinančiųjų, ryšyje sukauptos ankstyvųjų santykių patirties. Prieraišumo formavimosi kritinis periodas – pirmoji pusė metų. Tuo metu kūdikis „ieško“, su kuo sukurti ryšį, o iki 2-3,5 metų amžiaus, kai prieraišumo objektas yra išskirtas, pagalbos nusiraminant kreipiamasi į konkretų vieną asmenį. Saugaus prieraišumo svarba vaikui reiškiasi įvairiose jo vystymosi srityse:

- užtikrina pamatinių fiziologinių ir emocinių poreikių patenkinimą: išgyventi, būti saugiam, būti ryšyje su kitu;
- užtikrina tinkamą smegenų vystymąsi;
- sukuria „saugios salos“ jausmą, t. y. leidžia drąsiau tyrinėti pasaulį, mokytis, patirti, žinant, kad nesėkmės ar grėsmės atveju visada yra kur sugrįžti;
- užtikrina emocinę raidą: „išorinė“ emocijų reguliacija pamažu tampa „vidine“, t. y. išmokęs nurimti su kito pagalba vėliau išmoksta padėti sau pats stiprių emocijų metu;
- kuria pamatus socialinei raidai: saugus prieraišumas – tai pagrindas tolimesniems žmogaus santykiams, t. y. į vėlesnius santykius žiūrima per ankstyvųjų santykių patirties „akinius“.

Prieraišus elgesys – tai su prieraišumo formavimosi procesu susijęs elgesys. Kadangi pagrindinė prieraišaus elgesio funkcija yra padėti pažeidžiamam vaikui apsisaugoti, jis įprastai aktyvuojamas nemalonios fiziologinės būsenos, nerimo ir baimės jausmų. Prieraišus elgesys skirtingame amžiuje tipiškai pasireiškia:

- **nepažįstamųjų baime**, būdinga 8–10 mėn. amžiaus vaikams, tad yra visai normalu, jei šio amžiaus kūdikis verks, trauksis, slėpsis, nors iki tol mielai šypsodavosi visiems nepažįstamiesiems;
- **atsiskyrimo nerimu**, būdingu vaikams nuo 7 mėn. iki 3-3,5 metų, o stipriausiai išreikštu 1,5 m. amžiuje. Taigi, visai normalu, kad vaikas gali verksmu ar savo elgesiu „protestuoti“ prieš mamos išėjimą iš namų, jo palikimą ugdymo įstaigoje;
- **stiprių emocijų protrūkiams**, būdingiausiai tarp 1-3 m. amžiaus ir vis retesniais vaikui sulaukus 4-5 m. Stiprių emocijų protrūkis – tai nervų sistemos atsakas į per daug sudėtingą situaciją, kai kūnas atsikrato įtampos per veiksmą. Protrūkiai įprastai dažnesni vaikui esant šalia savo prieraišumo objekto, t. y. žmogaus, su kuriuo vaikas jaučiasi saugus. Tai – pasitikėjimo kitu asmeniu grįstas vaiko kreipimasis pagalbos, pačiam nesusidorojant su

jaučiama įtampa. Per daug sudėtingos situacijos gali būti: nemaloni, prasta fiziologinė būklė (alkis, troškulys, skausmas, nuovargis), sensorinė perkrova (ypač iki 2 m. amžiaus, pavyzdžiui, parduotuvėje, kur daug šviesų, garsų, spalvų, vaiką dominančių tyrinėjimo objektų); vaiko augimo poreikio nepatenkinimas arba jo tenkinimo nutraukimas vaiko neparuošus tam (pavyzdžiui, staigus judėjimo poreikio tenkinimo nutraukimas žaidimų aikštelėje 2-mečiui vaikui nurodžius baigti veiklą, kuria jis sėkmingai užsiėmė ar ryte neleidžiant pačiam išsirinkti kuo tądien rengtis, apsirengti).

Maždaug 1-erių metų amžiuje stiprėja vaiko supratimas, kad jis yra fiziškai atskiras, o sulaukus 1,5-2 metų amžiaus – kad ir skirtingas nuo kitų, t. y. asmuo su savo kūnu, norais ir valia. Šis naujas suvokimas skatina išmokti pasirūpinti savimi: pačiam vaikščioti, kalbėti, valgyti, naudotis tualetu įgūdžiais bei atlikti daugybę kitų įdomių veiklų, kurias iki tol padėdami vaikui atliko suaugusieji.

Tad **antrųjų-trečiųjų gyvenimo metų uždavinys yra įgyti savarankiškumą**. 2-metis teikia pirmenybę naujų gebėjimų išbandymui, stipriai reiškia norus būti savarankišku: „Aš pats!“, „Ne!“, „Mano!“.

Jei leidžiama savarankiškai atlikti veiksmus, pripažįstama, kad tai svarbu, bei suteikiama atjauta nepavykus iš karto atlikti veiklos taip, kaip tai pavyksta suaugusiesiems – greitai ir sklandžiai – formuojasi **savarankiškumo jausmas**. Jei neleidžiama,

t. y. vaikui bandant atlikti naują veiklą savarankiškai nekantraujama, užbėgama „už akių“, veikla perimama, vaikas skubinamas ar baramas dėl to, ką ir kaip atlieka – diegiamas **gėdos jausmas, abejojimas savimi** ir savo galimybėmis. **Savarankiškumas-gėda** yra du esminiai **dvejų-trejų metų amžiaus tarpsnio krizės sprendiniai**.

Taigi, šiame amžiuje svarbu išmokyti vaiką pačiam pasirinkti, suteikti galimybę savarankiškai spręsti tam tikrus kasdienes klausimus. Vienas iš to būdų – ribotų (suaugusiųjų atrinktų) pasirinkimo alternatyvų siūlymas, suteikiant vaikui jausmą, kad jis yra aktyvus savo gyvenimo veikėjas.

Ketvirtųjų-šeštųjų metų uždavinys yra įgyti iniciatyvą ir susikurti teigiamą „Aš“ vaizdą. Savarankiškas, savimi pasitikintis vaikas imasi iniciatyvos. Jis nori atlikti daugelį veiksmų, kuriuos moka ir kuriuos atlieka suaugę, planuoja savo veiksmus bei siekia išsikeltų tikslų. Deja, iniciatyvos neretai pakrypsta sudėtinga linkme: vaikas nori ir gali veikti, bet ne visada pasielgia tinkamai, jo suplanuoti ir savarankiškai įvykdyti „žygdarbiai“ gali ir nesulaukti suaugusiųjų pritarimo. Peržengus tinkamo

elgesio ribas (nebūtinai aiškiai iškomunikuotas) ir baudžiant už vaiko **iniciatyvą** – vaikas **jaučia kaltę**, skiepijamos neigiamos nuostatos į save („aš mažas, blogas, nesugebu dalykų atlikti gerai“). Taigi, sprendžiama **krizė apima du sprendinius: iniciatyva** arba **kaltė**. Pagalba mokantis atsakomybės už savo pasirinkimus, o kartu ir kuriant teigiamą „Aš“ vaizdą, gali būti: skatinimas ištaisyti savo klaidas, padarytą žalą (siunčiama žinutė „aš gebu!“), galimybė treniruoti tinkamą elgesį, kurio mokomasi („pabandyk dar kartą!“).

Parengta Vilniaus PPT.